S A T Ö B B I

Gyorsposta

Figyelemben az ókor

Már-már idilli kép: az egyik fővárosi kerületben az egyik választási párt képviselőjelöltje – pedagóguskollégánk – olyan riporttal népszerűsíttette magát a szellemes választási hírlevélben, melyben ókoritábor-szervező sikereiről számolt be. Hogyan játszottak növendékeivel antik poliszt? M.J.-nak (nem tudom, hogy elnyerte -e a képviselői címet *igaziból*) azonnal sztratégoszi tisztet kínálok abban a képzeletbeli poliszban, amelyben játszva tanítják – akár órán, akár napköziben, akár táborban – az ókori kultúrát. (Egy ilyen poliszban hajdan a Csillebérci Úttörőtáborban Szakallész néven magam is voltam első sztratégosz.) Talán többen tudnak arról, hogy a játékos kultúrtörténeti ismeretközvetítésnek civil szervezete, társasága is működik, *Anaplaszisz* név alatt. Nos, jó világ jár az ókori kultúra kedvelőire. A különböző színvonalú, bár igen szép kiállítású külföldről származó világtörténeti képeskönyvek mellett *Hamvas Béla* életmű- sorozatának hetedik köteteként *Arkhai* címmel megjelent azon esszéinek gyűjteménye, melyekben az archaikus emlékek jutnak szép elemzéshez. A Pesti Szalon Könyvkiadó új sorozata címet kapta, melyben *Ókori játékok könyve* címmel *Németh György* ad közre egy szakszerű és népszerű gyűjteményt. A Tankönyvkiadó Vállalkozási Igazgatósága – egy egykori PSzM-pályázat révén *Trencsényi-Waldapfel Imre antik neveléselméleti előadásait* adja ki kötetben.

A forma hatalma

Bizony igazuk van azoknak az építészeknek, akik makacsul arról üzennek a pedagógiának, hogy a terek, az épített terek nagy mértékben meghatározzák a nevelés módját is. Nem lehet – mondják ők (alig-alig lehet – mondom én, de már félénkebben) – demokratikus személyközi viszonyokat elősegíteni frontális óravezetéshez berendezett tanteremben, nem lehet humanizálni az iskolát az iskolai terek humanizálása nélkül. Hogy a „pottyantós WC" és egy modern szocializáció viszonyáról ne is beszéljek – eleget írt erről (ki figyelt oda?) *Móricz* máig időszerű pedagógiai (sőt pedagógiai-szociológiai) regényében, a *Forr a bor*-ban a „kamaráról", a „jövő nemzedék sötét csíráztatóhelyéről" szólva. „Kőházak, iskolák, kutak" – álmodozott a költő is.

Nos, az olvasásra ajánlott kötet, *(Kleineisel János: A forma hatalma)* még nem erről szól, de az olvasóban ezt az asszociációs láncolatot is elindítja. Különben is: a Móra Kiadónak és a jeles építésznek ez már második szövetkezése, így lehet, hogy egy következő közös vállalkozásukban a nevelés tereinek népszerű elemzésére is sort kerítenek majd. *A forma hatalma* című albumot ezúttal annak a pedagógusnak ajánlom, aki komplex művelődéstörténeti egységben kívánja feldolgozni a korokat, történelmi periódusokat, s ebben a feldolgozásban – mert a gyereklélek jó ismerője – a szellem tárgyiasulásait helyezi előtérbe, hogy a tárgyak szellemét, azaz a „forma hatalmát" is megértsék a tanulók. Az 1994-ben kiadott kötet az őskor és az ókor tárgyi világát mutatja be, s azt is megtudjuk belőle, hogy a sorozat későbbi – bonyolultabb összefüggéseket mutató – korokkal folytatódik. A módszer kiváló; a szerző gondolatait meganyi ábra teszi szemléletessé. S az sem lebecsülendő, hogy a kötetben egy, a hagyományos iskola világában meglehetősen mostohán kezelt műveltségi kör, az építészet „jut szóhoz", s egy építész keresi a párbeszéd lehetőségét a gyerekekkel. Dicséret érte.

József Attila gyermekkori versei

A televízió szép műsort sugárzott, s felidézte az 1994. évi könyvhét nagy sikerét, melyben *József Attila öregkori versei* címmel a mai magyar költészet színe-java vállalta azt a hátborzongató játékot, hogy a nagy költő-elődd szerepét, stílusát, költői arcát mímelve olyan verseket ír, amilyeneket *József Attila* írt volna, ha megéli napjainkat. Megrendítő, szép versek születtek, mindegyikben felvillant a mintaadó „szellemujja". Szomorú, drámai elégiák, vergődő rapszódiák íródtak ebben a játékban: minden költő-utód a József Attila-i sors olyan beteljesülését érzékeltette, mely a „semmi ágán" túl folytatódhatott. (A versek persze költőik versei: a József Attila-i csalódások és kiábrándulások s a fegyelmezett tisztánlátás nékik is korélményük. Nem egyszerűen a részvét versei ezek, vagy ha igen: akkor az önmagukért, illetve valamennyiünkért érzett részvétei.)

A versek magukért beszélnek, a kötet az irodalomszerető ember – akár tanár, akár diák – könyvespolcának bizonyára kedves darabja lesz.

Engem most – mint irodalomközvetítő pedagógust – a *módszer* érdekel. A költő szerepébe, öltözékébe bújás, a stílusutánzat mint irodalomtanítási módszer. Korábban *Robert Zend-*

nek, a korán meghalt kanadai magyar költőnek vidám paródiáira hívtam fel a figyelmet. (*A Fából vaskarikatúrák* azzal is kiemelkedik e műfajból, hogy szerzője túllép az irodalom, az írott szó játékos rekonstrukcióján és *karandzsaversei* – ő nevezi így – zenei és képzőművészeti stílusok játékos felismerésére is alkalmasak.)

Orbán Ottó új kötete, *A költészet hatalma* is ezt a módszert követi, azzal a különbséggel, hogy a szerepvállalás és stílusjáték itt nem parodisztikus célú, hanem halálosan komoly főhajtás az elődök emléke és üzenete előtt. A magyar és a világirodalom klasszikusai vonulnak el előttünk Orbán kötetében, szemléletesen bemutatva, miképp épültek be e művek, e klasszikusok Orbán személyiségébe. Mert a kötet opusai stílus- és szerepkövető játékok, ezért bennük mondhatni tisztábban jelenik meg az adott szerző stílusa, szerepvállalása, így játékos elemzésre, fejtörő vetélkedésekre különösen alkalmasak.

A magyar nyelvi-irodalmi nevelésben *Bánréti Zoltán* az, aki tudatosan él ezzel az eszközzel. Feladatsoraiban rendre visszatér a költői szerepjáték, egy-egy adott vers stílusának elemzéséből következő játékos – generatív alkotó gyakorlat.

A budapesti Kiss János Altábornagy utcai iskola ötödikesei próbálkoztak – egyebek közt – *József Attila* gyerekkori versének újrateremtésével. Az invenciózus átvétel eredete nyilvánvaló. Innen a rövid ismertetés címe is.

„Szeretném, ha karácsonyfa lennék,
Mindig szép díszekkel dicsekedhetnék,
Minden télen házban lennék,
És akkor én nem fázhatnék
Az ajándékokat alám raknák,
A szaloncukrot rólam lerángatnák,
Megennék nagy örömmel
És én örülnék nagy örömmel."

Tíz éves a Barcsay Iskola

A budapesti Barcsay Képzőművészeti Iskola tíz éves fennállását ünnepelte. A hosszú út nemcsak sikerekben, de viszontagságokban is gazdag volt, míg az intézmény mai formáját – alapítványi művészeti iskola – elnyerte. A Barcsay Iskola pedagógiájára szinte egyedülállóan jellemző, hogy a szakmai képzés mellett a közösségépítés, emberformálás feladatait is egyenrangú tevékenységelemként vállalja. Új elem az iskola életében a Szülői Klub, mely tanulók szüleinek közösségigényét hivatott szolgálni. A tanulók munkájaként elkészült az iskola új házirendje. A jubileumra díszes kötettel, reprodukciósorozattal, új képes naptárral készültek a Barcsayban.

Népzenei olvasókönyv

Új kiadványt adott közre a Néptáncosok Szakmai Háza (Budapest, I. Corvin tér 8.). A Népzenei Olvasókönyvben *Sebő Ferenc* foglalja össze népszerű ismertetés formájában tapasztalatait a népzenéről. A kötet és a hozzá kapcsolódó hangzó anyag a Szakmai Házban és az ugyancsak fővárosi, V. kerületi Szent István körúti Portéka boltban kapható.

Regöscserkészek emléke

A Csökmei-kör gondozásában sajtó alatt áll *Jánosi Sándornak* a cserkészmozgalom egykori Juló bá'- jának) emlékiratgyűjteménye. Mint az köztudott, a regöscserkészet *Karácsony Sándor* befolyásával a háború előtti cserkészmozgalom népi-baloldali-antifasiszta vonulatának volt markáns irányzata, s középpontjában a néphagyomány megismerése és a népnek való „visszaszolgáltatása" állt. Az irányzat megannyi módszertani tapasztalata máig eleven pedagógiai erő, megannyi egykori regöscserkész napjaink kulturális életének is meghatározó szereplője.

Sa-*rock*-ban

Nem csendesedő viták közepette hallgatja a tanulóifjúság, berzenkedik tőle a tanári kar (olykor az a tanári kar is, mely tanulóifjúság-korában kedvelte). A Nemzeti Alaptanterv készítői a vita egyik fázisában befogadták: *A rock klasszikusai* címen fejezet lett belőle. Vihart arattak. *„Kodály országában?!"* A sátánt kiáltók önfeledten húzatták ki a tantervből. Igaz, ezenközben a Fővárosi Pedagógiai Intézet *Gonda János* közreműködésével remek oktatókazettát készített. (*A populáris zene antológiája* című *taneszközt* az Iskolakultúra hasábjain annak idején nagy örömmel köszöntöttük.) A pedagógiai stratégia – mármint a „rockpártiaké" – világos: ha a világban létezik ilyen, akkor az iskolában érdemes és kell róla beszélni, a tárgynak kijáró elemzés segít az értékválasztásban is. Hiszen az a tétel sem igaz egészen, hogy a rock – és műfaji társai – a pillanat esztétikai – ha esztétikai – jelenségei. Szeretheti valaki vagy elháríthatja magától, de nem tagadhatja le, hogy *története van*, mélysége az időben, klasszikusai, mitológiája. Mint az igazi *zenének*.

Legutóbb a Magyar Narancsban egy másik híres magyar jazz-művész, *Szabados György* adott a rock-ról érdekes, figyelemre méltó értékelést. „ A rockzene a 20. századi erőszak zenéje, abból fakad és arról szól. Ilyen értelemben korszerű hangi világ. A rock szerintem olyan egy bizonyos generáció számára, mint a madaraknál a madárhang. Felismerik benne a saját világ-

gukat, de nem több. Egyetemességéről, mélységről és magasságokról nem szól. Csak a létről, pontosabban annak is egy elég szűk, bár kétségtelen, hogy elég keserves oldaláról, ezért olyan végtelenül nehézkes és kemény. Azt hallják vissza, hogy milyen kőkemény az élet, és azt a hitet kapják, hogy ilyen kőkeményen lehet csak megváltoztatni. Holott ez nem igaz. Tévedés. A dolgokat mindig csak puhán és lágyan lehet megváltoztatni."

Másképp gondolkodnak erről mások. A Bencés-Piemme Kiadó adta ki magyarul az olasz *Corrado Balducci* vitairatát, periratát *Sátánizmus és rockzene* címmel. Az ajánlás: „főként a fiataloknak, hogy megismerjék a valólság rejtett arcát, a rájuk leselkedő veszélyt." A 300 oldalas perirat elriasztásként – a címébe foglalt összefüggést taglalja.

A Revelation Kiadó viszont ezalatt megrendeli *Göbölyös N. Lászlótól* a *Vadpartok* című kötetet, melynek alcíme: *Rock-poézis*. S a rock fent emlegetett klasszikusainak – *Bob Dylantól John Lennonon, Mick Jaggeren, Paul Simonon* át *Suzanne Vegáig, Nick Cave-ig* – dalszövegeit kínálja költői műfordításban olvasóinak.

Lehet választani.

(trencsényi)

Daltestvérek és mások

A napi gyakorlat ugyan tele van panaszokkal és sérelmekkel mindkét oldalon, s áthidalhatatlan feszültségek, hiányok és konfliktusok tarkítják a cigányság iskolázásának legújabbkori történetét (is), mégis örvendetes, hogy napról napra gyarapodik a téma szakirodalma. A felhalmozott tapasztalatok könyvben, publikációban objektiválódnak. Ez is egy esély. Csak legyen érdeklődő pedagógus, aki elolvassa ezeket, aki nyitott a sikeres mások tapasztalataira, aki nyitott a probléma pedagógiai kezelésére.

A budapesti ELTE Tanárképző Karán a vállalkozó kedvű *Farkas Endre* hirdetett speciálkollégiumot. Jeligéje: „a cigánykérdés magyar ügy." Ennek megfelelően hívta a tanszékre a kérdés legjelesebb cigány identitású és nem cigány identitású szakértőit. A hallgatók igen változatos előadássorozatot kaptak így, az előadók közül ki-ki érdeklődése, táékozottsága szerint helyezte a hangsúlyt más-más problémára. Az egyes előadások anyagából szerkesztett kötetben újraolvashatjuk a cigány etnikum nevelési szokásairól, közösségi szokásairól szóló tapasztalatokat, meditálhatunk az iskolázásukra vonatkozó megannyi stratégia felett. Újragondolhatjuk az együttnevelés, ill. a különnevelés megannyi előnyét és hátrányát. A szerkesztő az előadásokból elsősorban azokat a gondolatokat emeli ki, amelyek az ún. multikulturális nevelést hangsúlyozzák, azaz a magyar és cigány (és bármilyen) etnikum kulturális sajátosságainak értékekként való felfogását és azok közvetítésének szükségességét.

Michael Sinclair Stewart vállalkozása még ennél is izgalmasabb. Egy fiatal angol férfi 1984 és 1986 közt együtt élt a *cigányokkal egy telepen* miközben nem adta fel kutatói szerepét. Most magyarul is megjelent kötetében e sajátos alulnézetből szerzett tapasztalatairól ad hiteles rajzot.

Harmadik ajánlott kötetünk tankönyv: egy középiskolásoknak szóló irodalmi olvasókönyv. Magyar szerzők cigány témájú műveiből – így szól az alcím. A magyar irodalom kincsesháza bőségesen tartalmaz ilyen témájú igényes irodalmi anyagot, hiszen a cigány-magyar együttélés hosszú története ihlető forrása volt az irodalomnak. Sok kevéssé ismert szemelvényre hívják fel a szerkesztők – *Hegedűs Sándor* és *Varga Ilona* – a figyelmünket, különösen a 19. század második felének néhány kismesterére. A bíráló ezúttal csupán abból csinál elvi kérdést, hogy vajon lehet-e egy ilyen alcím alatt (ti. „magyar szerzők") kirekeszteni a magyar (!) irodalom azon szerzőit és alkotásait, akiknek munkásságában hangsúlyos szerepet kap a cigány identitás *is*. Vajon kizárható-e a magyar irodalomból Bari, Choli Daróczi, Balogh és a többiek? Szerintem nem! A kötet velük lett volna igazán teljes, ha a szerkesztők a nemzeti és az etnikai szempontot nem tévesztik össze.

Gyerekcigány. Pedagógiai tanulmányok. Összeállította: *Farkas Endre*. Inter-es Kiadó, Budapest, 1994, 206 p.

Michael Sinclair Stewart: Daltestvérek. Az oláhcigány identitás és közösség továbbélése a szocialista Magyarországon. T-Twins Kiadó, MTA Szociológiai Intézet, Max Weber Alapítvány, Budapest, 1994, 268 p.

Hegedűs Sándor – Varga Ilona (szerk): Irodalmi szöveggyűjtemény magyar szerzők cigány tárgyú műveiből a középiskolák I-IV. osztályai számára. Konsept Kiadó, Budapest, 1994. 223 p.

Új művészetpedagógiai könyv

Ez a könyv olyan iskolatípusokban tanuló fiatalok számára készült, ahol nincs művészetoktatás, legfeljebb irodalomóra formájában.

A könyv nyolc fejezetből áll, melyek fokozatosan vezetik be a tanulót a művészet érzelmi, formai, tartalmi világába. A szerző minden egyes fejezetet és fogalmat gyakorlati feladattal mutat be, melyek megoldásához nincs szükség előképzettségre, csupán hosszú évek során szerzett tapasztalatokra, ezért ezt a munkát változtatások nélkül kisiskolás gyermekek esetében nem lehet használni.

Az első fejezet a művészet megfogalmazásával foglalkozik. Összehasonlítja a művészetet a valósággal, feldolgozva a zene, az irodalom, a

képzőművészet és a mozgásművészet jelrendszereit. Az idegen kifejezéseket és a művészi folyamatokat egyszerű táblázatokkal teszi érthetőbbé.

A második fejezet témája: az esztétikum fogalma, a főbb esztétikai minőségek és a konkrét esztétikai tevékenység.

Főleg zene a tárgya a harmadik és negyedik fejezetnek. A III. a zenei kifejezési módokkal és ezeknek más művészeti ágakban valól megjelenésével a IV. a zeneművek tartalmával, jelentésével és az ehhez szükséges elméleti anyaggal ismerteti meg a tanulókat.

Az V. és VI. fejezet a műnemekkel és műfajokkal foglalkozik, s ezeket elsősorban irodalmi szemszögből tekinti át. Tartalmában és terjedelmében a VII. és a VIII. a két leghosszabb fejezet, a fizikai jelenségekből való kiindulást egészen a befogadó élményig kíséri végig a műalkotást, miközben számos konkrét példán gyakoroltatja a formát, a szerkezetet, az előadási és megjelenítési módokat.

A könyv használható alapja lehet egy tankönyvnek, tanári segédkönyvnek, útmutatónak, tanmenetnek, s a komplex művészetoktatásban hiánypótló kiadványnak számít, hiszen míg a kisiskolások számára az utóbbi években több kezdeményezést is megismerhettünk, a tizenévesek művészeti nevelése mindig is másodlagos kérdés volt. A szóban forgó munka a 12-18 éveseknek nyújt biztos tájékozódást a művészet világában. Erre garancia, hogy a szerző többévi eredményes kísérleti tanítás összegzését írta le, lehetővé téve annak kiegészítését, továbbfejlesztését.

Lothinger Éva: Hasonlóságok és különbözőségek a művészetekben. Könyvkiadó, Budapest, 1994, 271 p.

Egész-ség

A kisgyermekben, hasonlóan az ihletett művészhez – miképpen a természetben élő emberben is (gyűjtögető, halász-vadász, pásztor, földműves) – a vele született adottságok s a javarészt tudattalan élmények „működnek". A gyermek hagyja, hogy edénye legyen a létet igazító törvényeknek, akaratával, nyiladozó értelmével alig tud avatkozni azok megvalósulásába. Rajzai ezért mondanak el sokkal többet a világról, mint amennyit föltételezünk róla szellemi képessége, érettsége alapján. „Kezdetben begyakorolt sablonok nem korlátozzák, a valóság külső képe nem készteti tapadásra, nem béklyózza meg képzeletét!" (Mérei-Binét).

A régi ember élt a vele született, ajándékba kapott tudással; ez tette alkalmassá arra, hogy igazodni tudjon a Mindenség rendjéhez, hogy ne herdálja el a rábízott kincset, a természetes környezetet, tápláló anyját. A világot, melyet Mindenségnek nevezett, kereknek észlelte: „kerek határ", „kerek világ", s e kerekség kellős közepét, a „föld köldökét" szentnek tartotta. E köldököt az égi biztos ponttal, féltekénken az északi sarkcsillaggal az „égigérő fa" kötötte össze (az eget tartó világoszlop, a Mindenség tengelye), amelynek csúcsán a Teremtő trónol, aki rendet tesz a világ látszólagos káoszában, s jeleket támaszt, amelyekkel tudatja a rendet s parancsait. Ő rakta az ég búrájára a csillagokat (s alkotta a csillagképet), a Napot, a Holdat, és azokat az „égi lényeket", akik a világfa körül keringenek fáradhatatlanul. Ezek segítségével tájékozódott a régi ember mind a kerek esztendő és a nap születést, életet, halált hordozó, ciklikusan változó tartományában, a tér-idő misztikus mezején.

Az évkört már az ókorban tizenkét egyforma időtartamú részre tagolta az ekliptikán körbemozgó (a régi ember által megtalált és kitüntetett) tizenkét csillagkép: az álatöv égi „képírása". A tizenkét csillagképhez tizenkét egymást kiegészítő kozmikus tulajdonság kötődött, földi életünk, élő környezetünk változásainak és átváltozásainak köre, ritmusa. A változások és átváltozások időpontjaihoz kultikus cselekvések kötődtek, s fokozatosan ünneppé nemesedtek az évkör megtalált csomópontjai. A középkori keresztény ünnepek csaknem kivétel nélkül az ún. pogány ünnepek helyére kerültek. A régi formákat, „edényeket" új tartalommal töltötték meg. A középkori ember hite szerint a Teremtő akaratából elevenné, időszerűvé, rendezetté lett az ókor végére bálványimádássá merevedett (túlspekulált, kaotikus) szakrális gyakorlat, a Mindenség megtalált rendszeréhez való igazodás módja, „módszere". Az ünnepeket minősítő fiktív istenségeket a közénk született, személyessé lett Isten, Jézus, az Ő anyja, Mária, s a szentek váltották fel.

Az ünnepekhez kötődő artikulált cselekvések, a rítusok (szokások) nevelték, s hagyományőrző vidékeken ma is nevelik az embert, növelik kedvét, erejét. E rítusok a huszadik század végén is időszerűek (talán időszerűbbek, mint bármikor). Az Istenét vesztett, a Mindenségből kiszakadt, a már önmagától is elidegenedett embert segíthetik a „visszatalálásban". Eleink szokásrendszerének teljesebb ismeretére van szüksége a tikkadó lelkű mai embernek. Bár a régi formákat másolni a mában (a megváltozott körülmények között) csak részben lehet – módszert adhat a hagyomány, s gyökeret erősíthet, mivel a valóságos hit értéket őrző kerekségét mutatja meg.

Az Örökség Népfőiskola és a Mélius Alpítvány Gyermekvilág Műhelye összejövetelein, táboraiban a régi nevelés mintáit alkalmazza, s e munka alapját a gyermekkel születő adottságok (ősképek), illetve a gyermek sokszor tudattalan, természetes iránti vágyakozása adja. A huszadik század végének gyermeke is, belső késztetésre a Mindenség „teljes jogú" azaz egész-séges állampolgára szeretne lenni.

Molnár V. József: Egész-ség. Adalékok a régi nevelés tartalmához és módszereihez.